

IX. Český jazyk – sloh

(středa 11. 11. 2020)

1) Dnešní téma bude vypravování v umělecké oblasti. Přečtěte si text na stranách 136-137 (ve staré učebnici – kdo nemá, podívá se na oskenovaný text níže).

2) Do slohového sešitu si запиšte:

Vypravování v umělecké oblasti

- využívá se velmi často – součástí povídek, novel, románů, ale i pohádek, pověstí...

- stavba textu v uměleckých textech (ale i např. ve filmu, v divadle):

1) chronologicky = v časové posloupnosti

2) vypravování s rámcem – začátek a konec vypravování tvoří tzv. rámec a mezitím se vypravuje nějaký příběh od počátku do konce (př. film Mrazík)

3) retrospektivní vypravování – během vypravování se najednou vypravuje něco, co se stalo už dříve (příběh v příběhu)

4) paralelní (souběžné) děje – 2 dějové linie se prolínají (mohou být obě stejně důležité, nebo jeden hlavní děj a druhý vedlejší)

3) Přečtěte si ukázkou z knížky Dobrodružství Huckleberryho Finna (stará učebnice s. 137). Písemně do slohového sešitu vypracujte otázky na straně 138/ 1, 2 a), b), 3 (vypište a), b), 5 (jen ústně), 6 (vypište dějová slovesa), 7 (vypište přirovnání), 9 (vypište hovorové jazykové prostředky)

VYPRÁVOVÁNÍ V UMĚLECKÉ OBLASTI

A. Shrnutí a prohloubení znalostí

Prozaické beletristické texty, povídky, novely, romány, jsou založeny často na vypravování; to se kombinuje s informačním postupem, s popisem, úvahou, popř. i s výkladem.

Autor někdy vypravuje jinak, než jsme byli zvyklí. Např. začne vypravovat od konce děje a pak se vrací k jeho počátku a rozvádí děj zase až k závěru, tj. vypravování s rámcem; rámec vytváří konec uváděný na začátku a znovu na konci vypravování (takový rámec má např. známá filmová pohádka o Mrazíkovi – vzpomeňte si na babičku v okně chaloupky před vyprávěním vlastního příběhu a po jeho dokončení).

Někdy si např. autor uprostřed vypravování vzpomene na události dřívější a ty vypravuje – pak jde o tzv. retrospektivní vypravování (např.: *dovolte mi ještě připomenout jednu starší historku, která se té naší podobá jako vejce vejci ...*).

V uměleckém vypravování se často uplatňují paralelní (souběžné) děje a celé dějové linie (řady) se prolínají, střídají se (podobně jako ve filmu). Může jít o dějové linie stejně důležité (např. v F. L. Věkovi od A. Jirásky), nebo o jednu linii hlavní a další vedlejší, doprovodné, někdy dokonce odbočující (viz Švejkovo vypravování u J. Haška nebo strýce Pepina u B. Hrabala); ty vypravování zpomalují (může jít i o složky popisné, úvahové aj.).

1. *Přečtěte si ukázkou z překladu světoznámého románu Dobrodružství Huckleberryho Finna amerického spisovatele 19. století Marka Twaina.*

Huck Finn spolu s Tomem Sawyerem se náhodou setkali u Tomovy tety Polly. Huck Finn, který nesměl být poznán, se už předtím prohlásil za Toma, a tak Tom musel hrát roli mladšího Tomova bratra Sida. Teta Sally lest nemohla prohlédnout, protože své příbuzné dávno neviděla. Přesto nakonec lest vyšla najevo:

A opravdu – kdo nestál ve dveřích jako teta Polly, na tváři spokojený úsměv napapaného anděla.

Teta Sally po ní skočila a popadla ji kolem krku a div jí neutrhla hlavu a plakala a objímala ji a mně se zdálo, že nejlepší místo pro mne bude pod postelí, neb ovzduší pro nás začínalo být opravdu dusné. Jukal jsem zpod postele a vidím, jak se Tomova teta Polly za chvíli vypořádkuje z objetí tety Sally a jak se brejličkami kouká přes světlici na Toma, jako by ho očima zadupávala do země, chápete-li, co tím chci říct. A potom teta Polly povídá:

„Ano, ano, Tome – dobře, že se nikomu nedíváš do očí. Já na tvém místě bych to také nedokázala, Tome.“

„Pro pána nebeského,“ povídá teta Sally, „to on se tak změnil? Vždyť to není Tom – to je přece Sid. Tom je – Tom je – no ne, kde je Tom? Před minutkou tu ještě byl.“

„Chceš říci, kde je Huck Finn – hledáš Huka Finna. Počítám, že jsem se s takovým rošťákem, jako je můj Tom, piplala dost dlouho, abych ho poznala, když ho vidím. To by tak hrálo, abych nepoznala Toma. Vylez zpod té postele, Hucku Finne.“

Tak jsem vylezl. Ale nebylo mi ani hopsa, ani hejsa.

Úryvek z Twainovy knihy obsahuje podstatné rysy vypravování. Všimněte si, že podkladem vypravování je děj, událost: co způsobil příjezd tety Polly. Událost je vystižena tak, aby si ji čtenář (posluchač) představil a pochopil souvislost mezi jednotlivými dějovými prvky.

B. Úkoly a cvičení

1. *Koho nechává autor, aby příběh vypravoval?*
2. a) *V jakém pořadí jsou v tomto vypravování uspořádány dějové prvky?*
b) *Sestavte osnovu textu o čtyřech heslech nebo větách.*
3. *Přečtěte věty nebo jen výrazy, v nichž se dočítáme*
a) *něco o prostředí, v němž událost proběhla,*
b) *něco o vzhledu, vlastnostech a vztazích jednajících postav.*
4. *Povězte,*
a) *co jsme se dověděli o prostředí,*
b) *co jsme se dověděli o jednotlivých jednajících postavách.*
5. *Vypravování je názorné, živé. K tomu vede volba jazykových prostředků. Ve vypravování k nim patří střídání nepřímé řeči s řečí přímou. Pokuste se vyměnit přímou řeč v textu za nepřímou. Je vyjádření bez přímé řeči stejně živé, barvité?*
6. *Zajímavost a živost vyprávění závisí na výběru slov, zvláště dějových sloves: po ní skočila a popadla ji a div jí neutrhla hlavu – hledejte další doklady.*
7. *Názornost vyprávění se zvyšuje používáním přirovnání. Najděte je v našem úryvku.*
8. *Co znamená věta: ovzduší pro nás začínalo být opravdu dusné?*
9. *Živějšího vyprávění se dosahuje užitím některých hovorových prostředků. Viz např. slova: brejličkami, kouká, rošťákem, piplat, tvar říct, věty: To by tak hrálo ... Ale nebylo mi ani hopsa, ani hejsa. Nahraďte tyto výrazné hovorové prostředky nehovorovými stejného významu, vložte je do textu a pozorujte, jak se text změnil.*
10. *Věty ve vypravování nebývají příliš složité, avšak užívají se věty různého druhu. Určete v textu všechny druhy vět podle postoje mluvčího od: „Pro pána nebeského.“ Čeho se tím dosahuje?*